

41057/1.

Д-р Олександр Барвінський.

Порадник для матерей

ПЕРША ЧАСТЬ.

Плекання немовляти.

Одобрено українським лікарським Товариством у Львові.

*Найдорожшому Матюку свого першого
праця перерахуваний сума
Львів*

h-49449
2006
Видавництва львівської філії українського краєвого товариства охорони
дітей і опіки над молодіжю у Львові. Ч. I.

ПОРАДНИК ДЛЯ МАТЕРЕЙ

I. ЧАСТЬ.

Плекання немовляти

написав

Д-р ОЛЕКСАНДЕР БАРВІНСЬКИЙ.

~~41057/1.~~

Одобрено Українським Лікарським Товариством у Львові.

ЛЬВІВ 1920.

НАКЛАДОМ ЛЬВІВСЬКОЇ ФІЛІЇ УКРАЇНСЬКОГО КРАЄВОГО ТОВ.
ОХОРОНИ ДІТЕЙ І ОПІКИ НАД МОЛОДІЖЮ У ЛЬВОВІ.

613.952

50K

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ И 49449

З М І С Т :

Вступне слово.

Підв'язання пупної верічки.

Перша купіль і оглядення пупної верічки.

Дальше купання немовляти.

Перевивання немовляти.

Як поживати немовля.

Перше приставлювання до грудей.

Конечність кормлення в правильних відступах часу.

Шкідливість неправильного кормлення і успокоювання немовляти грудю.

Шкідливість інших способів успокоювання немовляти.

Як довго повинно тривати одноразове кормлення.

Докормлювання і відлучування.

Кормлення грудю мамки.

Відживлювання кормлячої матері.

Місячка й вагітність не стоять на перешкоді кормленню.

Іритація і гризоти матері не впливають шкідливо на корм.

Мішане кормлення.

Щучне кормлення.

Мучки.

Що є доказом, що немовля відносно кормлене.

Пересічна правильна вага немовляти і його зріст.

Недокормлювання і перекормлювання.

Плекання шкіри, волосся і нігтів; пупчик, відьмине молоко.

Плекання очей і ушей.

Плекання носа.

Зубкування і плекання устної ями.

Уклад травлення.

Уклад дишній.

Уклад мочо-половий.

Уклад нервний і умовний розвиток немовляти.

Уклад кістний.

Чи добре брати часто на руки повинене немовля?

Коли і як можна носити немовля в сидячій положенню на руках?

Коли можна саджати немовля?

Чому не треба pozwalати немовляти рачкувати?

Коли вільно немовляти ставати?

Перші кроки і ходження.

Кривуха або англійська хвороба.

Сон і заколювання.

Крик і його причини.

Мешкання, ліжочко, колиска й возик.

Прохід.

Забавки.

Окруження немовляти і нянька.

Як хоровити немовля перед заразними і пошесними хворобами?

Плекання хорого немовляти.

Вступне слово.

Пишучи сю книжечку, мав я на увазі головно матері з кругів нашої інтелігенції, бо працюючи довгий час в львівській українській порадні матерей, я переконався, що неінтелігентним матерям треба конче живого слова; тому книжечка писана не надто популярно. Головну вагу клав я на се, щоби виказати безпідставність всяких пересудів а також, що в плеканню немовляти ніколи не треба слухати багато дорадників, а тільки одного, до котрого маємо повне довіря. Такими непокликаними дорадниками уважаю перш усього „досвідчені матері“, котрі виховали свої діти і вивели їх в люди, а спосіб, котрого держалися в плеканню своїх дітей уважають самотнім і найліпшим а також деякі повитухи, котрі вийшли зі школи повитух і не стикаючися більше з наукою, сидять цілі літа заскорузлі в давних поглядах і пересудах. Мені трапляло ся в практиці, що старші жінчини обиджувалися, коли я їм звернув увагу, що досі робилося так, а тепер робиться инакше. І лікарі не збагнули всіх мудрощів, але коли вони, йдучи з поступом лікарських наук, довідаються чогось нового а путнього, стараються примінювати нові відкриття оперті на довголітнім досвіді для добра людства. Вони не обиджуються, хочби се нове навіть противорічило дотеперішнім основам їх відомостей. Лікарський досвід оснований не на кількох випадках, як се буває у „досвідчених матерей“, але на тисячах і сотках тисячів статистично зібраних випадків. Подані в сій книжечці вказівки що до плекання немовляти, оперті на найновіших дослідях, можуть здаватися дивними „досвідченим матерям“ і повитухам. Се одначе не повинно зражувати матерей, котрі читатимуть сю книжечку. Вони повинні прийняти з довірою сі вказівки, бо побудом до їх написання було щире почуття обовязку і відповідальности. Се перша книжечка в нашій мові про плекання немовляти писана для інтелігенції і перша проба в сім напрямі, тому надіюся, що викличе зацікавлення серед українського загалу і предметову оцінку. Книжечка обнимає лише немовлячий вік, значить до часу, в котрім немовля переходить в дитячий вік і починає говорити. Друга часть сего порадника для матерей буде обнимати дитячий, отже передшкільний і шкільний вік. Але се що йно питання дальшої будучности.

Львів, в жовтні 1920.

Ніяке сотворіння не приходить на світ так безпомічне як чоловік; тому треба в плем'янню немовляти тим більше уваги, терпеливості і посвяти.

Підв'язання пупної верівки. Безпосередно по народженню мусить повитуха підв'язати немовляти пупну верівку у двох місцях і між ними протягти так, щоби немовляти лишилася 2—3 см довга верівка, а далі мусить повитуха немовля викупати і оглянути перетяту пупну верівку.

Перша купіль і огляд пупної верівки. Перетята пупна верівка немовляти не є ніщо инше як свіжа рана. Тому в купелі треба поступати з нею не инакше як з ранюю. В першій мірі ванночка повинна бути добре вимита і випарена кип'ятком аж по береги. Потім треба її наповнити перевареною водою о 35 ступенях Цельсія. Коли вода загоряча, треба її розмішати холодною, але перевареною водою. Води наляти тільки, щоби немовля держане на лівій долоні під головою і плечками не занурило в воду пупної верівки. Купіль не повинна тревати довше, як сего вимагає докладне обмиття цілого тіла, особливо, шкірних фалдів отже 4—5 минут, при чім мушу звернути на се увагу, що купаючи, треба що хвилини обхлюпувати немовляти грудну кліть, а се тому, щоби паруюча вода не забидала немовляти за багато тепла. Мила до першої купелі не треба уживати. До миття треба уживати вати або полотняних платочків. Підчас купання треба уважати, щоби пупна верівка не занурилася в воду і не замачалася. Коли немовля викупаємо, треба его вложити в закріте простирало, о скільки можливо не полотняне (бо по лотно в дитинстві дуже холодне), докладно обтерти і обсушити особливо у всіх шкірних фалдах, запудрувати і зараз приступити до огляду пупної верівки. Пупна верівка висихає і відпадає, а пупчик гоїться швидко тільки тоді, коли пупну верівку держиться сухо, тому всяке звогчення її як рівнож звогчення гази на пупній верівці, опізнює гоїння пупчика і приносить немовляти шкоду. Пупну верівку засипуємо висущуючими порошками, найліпше дерматолем, завиваємо дерматоловою або звичайною, відкаженою газою, а потім обвиваємо немовля доволу черева перевязкою, о скільки можливо розтягнути. Вати до огляду пупної верівки не добре уживати, бо опізнює гоїння пупчика. По огляду пупної верівки треба немовляти запустити очі одною каплею 1% розчину ляпісу

після Credé-ого. Ляпіс повинна мати кожда повитуха. Чому треба немовляти безумовно очі запускати ляпісом, буде мова в розділі про плекання очей. Потім треба немовля убрати в загіриту сорочинку й кафтанчик, на головку дати мягоньку хусточку, завинути немовля в пеленки з цераткою і завязати в перинку, не звязуючи ручок, як се звичайно досі робилося.

Дальше купання немовляти. Дехто з лікарів є гадки, що першій купелі треба дальших купелей занехати аж до загоїння пупчика, більшість однак є гадки, що немовля по першій купелі можна щоденно купати, коли тільки пильнуємо строго чистоти в купелі і не дозволяємо пупній верівці замочитися. Вода до купелі повинна бути аж до загоїння пупчика переварена. Немовля треба отже купати щоденно по згаданим вказівкам. Теплоу купелі треба з віком немовляти обнизити 2-3 ступені. Личко умивати перед або після купелі літною водою особно до сего приладженою. До купелі уживати мила з застереженням, що воно не їдке, бо в такім випадку викличе подразнення ніжної шкіри немовляти. Найліпшою порою до купелі є полудневі години, бо декотрі немовлята з особливо вразливим нервним укладом неспокійно сплять у ночі після вечірної купелі.

Перевивання немовляти. Кожде немовля приносить зі собою на світ на стільки почуття чистоти, що змочившися або віддавши стільчик, дає про се зараз плачем знати. Коли немовля змочиться, треба його зараз чисто перевинути, а не „підкладати пеленку“ змочену, як се часто діється, бо моч розкладається, дразнить ніжну шкіру немовляти, викликаючи її зачервонення, а навіть висипку на шкірі. Перевиваючи немовля, треба всі шкірні фалди добре обсушити і запудрувати. Коли немовля віддало стільчик, то треба немовля обтерти, а крім сього обмити теплою водою околицю відходової кишки, обсушити і запудрувати. Немовлята женського пола треба все очищувати в напрямі до заду, а ніколи до переду, бо можна занести частинки калу до полових орудій і викликати інфекцію мочевої цівки і міхура.

Як повивати немовля? Немовля не має ще спромоги управляювати само свою теплоту тіла, тому треба його завивати доволі тепло, щоби воно могло удержати в правильній висоті свою теплоту тіла. Одначе не можна немовляти завивати за тепло, бо тоді викличемо його перегріття, себто штучну горячку. Немовлята, котрі прийшли на світ передчасно, уміщуємо в окремих вигрівальнях; се одначе належить вже до лікаря. В літній порі вистарчає немовляти сорочинка, в зимній порі треба убрати на сорочинку теплий кафтанчик. Сорочинка й кафтанчик повинні бути обширні, вигідні, з довгими рукавчиками, з заду розстяті і з ленточками до звязування з заду для улекшення убирання немовляти. Перинка повинна бути наповненна не надто твердо пір'ям і о скільки можности так скросна, щоби її з долу закладати на ніжки, а бічні закладки звязувати над сею закладкою з долу, по середині. Ручок не треба немовляти звязувати, бо се сприяє свободі відлиху немовляти. Часто буває, що немовля

необережними рухами ручок подрапає собі личко; сього можна уникнути наложенням полотняних рукавичок без пальців. Убирання головки в чіпочки є зайве, бо спинює шкірний перезів, а зовсім не запобігає відстаючим ушкам. Найліпше повивати немовля, так що на перинку стелимо перш усього флянелку або якусь хустку, на неї непронускальну для мочі цєратку, опісля знову флянелку, а на неї в двое зложеноу в виді трикутника пеленку. Долішній кінець пеленки вкладаємо немовляти між ніжки, а обома бічними обвиваємо черево немовляти, далі завиваємо немовля в флянелку, цєратку і знов флянелку або хустку, а на те все стягаємо сорочинку, вигладивши її на плечках, щоби не творила фалдів. Літом першої хустки або флянелки не треба, щоби немовляти не було за горячо.

Як кормити немовля. Найвідповіднішим і самотнім кормом для немовляти є матерне молоко, тому святим обов'язком кожної матери є кормити немовля своєю грудю. Причин, задля котрих є вказаним, щоби мати не кормила, є так мало, що неохоту кормити немовля, мусимо уважати за недопускарну провину супроти немовляти. Величезна різниця в смертності між немовлятами кормленими грудю (около 30%) і немовлятами, кормленими флячинкою (70%) є наглядним сего доказом. Оскільки мати чується здоровою, повинна безусловно сама кормити немовля грудю. Хорі і слабовиті матери повинні засягнути лікарської поради, чи їм взагалі вільно кормити немовля грудю, бо в деяких хворобах кормлення є не тільки невказане, але і заборонене. Щоби грудь поліжничі не виділювала зовсім, се дуже велика рідкість. Звичайно виступає по натисненню груди капля клейкої, густої течі, званої молозивом. Буває однак, що і в 48 годин по породі грудь ще не виділює, однак опісля в короткім часі показується прецінь спершу молозиво, а опісля молоко, оскільки мати є терпелива і витрєвала і приставляє немовля до груди мимо сего, що молока є дуже мало; бо чим більше немовля ссе, тим більше подразнює грудь до виділювання молока, котрого скількість по кождім ссанню більшає.

Перше приставлювання до груди. Звичайно зачинає грудь виділювати в 24 годин по уродженню немовляти, хоч у різних жінок є нераз великі вагання в виділюванні першого молока, однак мимо сего треба приставляти немовля до груди вже по 6 годинах по породі, що впливає на скорше і обильніше виділювання молока. Особливо матери, котрі не мали при першім немовляти молока, повинні сего пильнувати. Наколиб немовля скорше зголосилося плачем і було неспокійне і голодне, то можна йому дати кілька ложечок легкого чаю, солодженного сахариноу*). Колиж немовля, що часом буває, переспить і 48

*) Доси ще удержується між матерями переконання, що сахарина, се отруя і шкодить немовляти, що є зовсім безпідставне, бо сахарина є злукою хемічною зовсім не шкідливою, і в случаях, де немовляти не можна подавати цукру (бо дістане розвільнення), є вказаним подавати сахарину.

годин, то не треба його будити до ссання, але стягати молозиво з грудей відповідним бальоником з лійковатим склом. Перед поданням груди немовляти, треба грудні бородавки чисто обмити перевареною водою, а по ссанню розчином бороваго квасу (ложечка на склянку перевареної води).

Конечність кормлення в правильних відступах часу. Приставлювання до груди повинно відбуватися в правильних відступах часу і то в 1 місяці що 2½ години, а опісля що 3 години. Ї се незвичайно важне, а позаяк матері сего не все придержуються і для святого спокою, як лиш немовля кричить, дають для заспокоєння грудь, то мушу сему більше слів посвятити і вказати на шкідливість сего поступовання, як рівнож і на шкідливість заспокоювання немовлят іншими способами.

Шкідливість неправильного кормлення. Жолудок немовляти потребує до стравлення матерного молока 2½ години і доперва по тім часі опорожнюється. Жолудковий сок, в котрім знаходиться сільний квас, в'яжеться з молоком, однак певна часть сільного квасу не в'яжеться з молоком і служить до десінфекції жолудка. Колиж ми подамо немовляти корм перед часом, то і сей сільний квас зв'яжеться з молоком і десінфекція в жолудку не відбувається, чого вислідом є неправильна ферментація в жолудку, котра викликає у немовлят розвільнення і зелені стільчики, з білими кусочками, мовби посіканого звареного білка. Немовля не розвивається тоді як слід, не прибуває на вазі, ба що гірше, о скільки сего не припиниться, то справа хоробова посувається щораз дальше і немовля може попасти в тяжку хоробу, а то тільки наслідком неправильного кормлення. Шкідливість неправильного кормлення можна витолкувати і простим способом; кожде приставлення немовляти до груди можна би порівняти з обідом для дорослого і колиб дорослий що години їв обід за обідом, то рівнож захорував би. Много матерей старається се збивати тим, що їх діти дістають грудь, коли хочуть, а мають гарні стільчики і гарно розвиваються. Се може лиш якийсь час тревати, бо „лиш до часу збан носить воду“, а коли жолудок і того сильного немовляти відмовить послуху в стравленню, то і воно захорів, а експериментів з немовлятами не годиться робити. Доказом, що неправильне кормлення шкодить, є се, що по 6 годиннім переголодженню немовляти і передержанню лиш на чаю зі сахариною а опісля кормленню що 3 години груддю, немовля віддає знов гарні жовті стільчики і прибуває на вазі.

Шкідливість інших способів заспокоювання дітей. Ще гіршими і більше, шкідливими є інші способи заспокоювання дітей, як подавання цукру в хусточці, часто брудній, або закроплювання що хвиля російським чаєм, або напаром з румянку, анижку, кмінку з цукром і т. п. Цукор ділає на немовлята прочищуючо, тому шкодить їм і вже найвищий час викоринити сі промахи в плеканню немовлят. Рівнож дуже шкідливими є „смочки“ з гуми, котрі дається дітям для заспокоєння. Деякі наповнюють

сморчки водою з цукром або самим цукром, другі молоком з булкою і т. п., або подають до ссання лиш сам сморчок. Смочки наповнювані або в чимсь мачані, повинні бути беззглядно викорінені, бо є здоровлю немовлят дуже шкідливі, смочки-ж самі, подавані до ссання без нічого не булиб так шкідливі, колиб не мали дірки і колиби їх перед поданням немовляти все виварити в кипятку, однак так не діється, бо звичайно бачиться, що матері витягають смочки з кишені з поміж паперових грошей, ключів і т. п. і дають послинивши їх попередно, немовляти до уст; буває, що сморчок упаде на землю, а мати обтерши його рукавом, або ополокавши його теплою водою, подає немовляти, впроваджуючи до його уст міліони заразків, проти котрих немовляне є в силі боронитися. Тому уживання сморчків взагалі повинно бути безумовно викорінене.

О скільки немовля переспить свій час, то не треба його до ссання будити, з виїмком слабовитих передвчасно уроджених немовлят. В ночі повинно немовля дістати корм лиш один раз, а то тому, щоб жолудок випочав. З 5 або 6 місяцем повинно се кормлення в ночі зовсім відпасти і зразу неспокоїне немовля по кількох ночах привикне до сего. В переводженню сего повинна однак мати бути витревала. О скільки груди матері є малі, то кормлення повинно відбуватися при однім ссанню завжди з обох грудей, щоби обі груди достаточно опорожнилися, з застереженням, що другу грудь дістає немовля доперва по докладнім виссанню першої і що при слідуючим кормленню дістане немовля наперед грудь в останнє ссану. О скільки груди є великі і нема обави, щоби їх недокладне опорожнювання викликало прояви застою і зменшення виділювання молока, то можна подавати на одно кормлення одну а на слідуюче другу грудь.

Як довго повинно тревати одноразове кормлення грудю? Немовля сите само пускає грудь і або засипляє, або лежить зовсім спокійне і вдоволене так, що не треба ніколи визначувати часу, як довго немовля повинно ссати. В виїмкових випадках, коли груди виділюють дуже багато молока і немовля переїдається, — що обявляється вертанням корму і щикавкою, або коли немовля засипляючи при груді, що хвиля її пускає, однак на те, щоб за хвилю знов вхопити і хапчиво ссати, — можна ограничити час ссання на 10—18 минут.

Докормлювання і відлучування. Немовля треба кормити виключно грудю до 6—7. місяця, в котрім зачинається його докормлювати. Докормлювання перед 6 місяцем, особливо мучними складниками є без цілі, бо до стравлення муки треба слини, котра у немовляти виділюється в більшій кількості аж перед прорізуванням перших долішніх сікачів, значить в 6 місяці, а крім сего і кишки немовляти до сего часу муки не травлять. Так як за вчасне докормлювання мучками, грисіком, булочкою і т. п. дуже часто у нас практиковане не приносить немовляти жадної користі, так само і за довге кормлення грудю не іде в хосен немовляти, бо в матернім молоці дістає немовля за

мало мінеральних злук, особливо заліза і вапна, котрих немовля потребує до будови свого устрою, а крім сего відчуває старше немовля потребу більше сталої поживи. Щоби ті всі недостаті покрити, найлучше подавати від 6—7 місяця місто одного кормлення грудю в полудне росіл, найліпше воловий, докладно відтовщений, а впрочім варений з закришкою як для дорослих, засипаний дрібним грисіком. Росіл з інших родів м'яса можна немовляти рівнож подавати, однак лиш тоді, коли не має в собі за багато дриглястого клею, котрий часто спричинює у немовлят розвільнення. Коли се докормлювання служить немовляти, то заступається по кількох тижнях ще одно кормлення грудю найліпше молочною зупою, булочкою з молоком, прирумяненою пшеничною мукою, завареною на молоці, клейками з молоком, отже з рижу, вівса, ячменю і т. п. і перетертими яринами, особливо спінатом або морквою на молоці. Подавання бішкотики, скірки з булки і т. д. є в тім часі дозволене, однак безпосередно перед або по їдженню. Між тим неможна дати немовляти нічого їсти. При сім всім треба однак пам'ятати, що грудь матери не докладно опорожнювана, може наслідком застою перестати виділювати молоко. Тому найліпше давати немовляти грудь рано, коли она є дуже повна, по полудни і вечером, а між сі кормлення втрунути два штучні. Около 10 місяця можна і два послідні кормлення грудю заступити штучними, значить дійти до цілковитого відлучення, котре припадає десь під кінець 11. місяця так, що немовля буде почуватися дуже гарно. Таким чином можна уникнути всяких трудностей в відлучуванні, про котрі доволі часто чуємо. Пересуди, що немовля можна відлучувати лиш із зміною місяця, в паристі дні і т. п. прямо смішні. Вказаним є лиш, щоби немовля відлучувати о скільки можности в холодніші місяці, бо літом тяжко о добре молоко, котре швидко кисне й може немовляти шкодити. По відлученню можна подавати дитині поживу вже більше різнородну та дбати про часту відміну подаванням перетертих ярин, особливо спінаду й моркви, витисненого соку з сирих овочів, бараболь, густіших кашок з рижу, гречаних круп, пшона, кукурузянки, а далі клюсок, яєць і т. д. Докладніше про се в другій часті брошури. М'яса не повинні діти діставати швидше як з укінченим 2 роком життя, коли мають всі молочні зуби.

Кормлення грудю мамки. Коли мати на думку й по осудови лікаря не повинна кормити, найліпшим способом є кормлення грудю мамки. Її мусить лікар насамперед оглянути, чи здорова: бо зараження немовляти чахоткою або сифілісом не належить до рідкостей. Часом буває, що мати для власної вигоди, або надмірної дбайливости про своє здоров'я, а навіть зі страху утрати краси наслідком кормлення (що є зовсім безпідставне) рішається без лікарської поради прийняти до немовляти мамку. Се поступовання гідне нап'ятовання, бо кормлення грудю приносить матері користь не лиш фізичну, але й психичну. Мати кормлячи сама своєю грудю дитину, має для неї більше почу-

вання материнської любови, якої не найдемо у матері, котра не кормить свого дитяти. Часто буває, що мати або дуже вчасно відлучує немовля, або приймає мамку, бо хтось їй казав, що її корм для немовляти нездоровий. Лікарі стоять на становищі, що кожне матерне молоко здорове, коли немовля правильно кормиться, а всякі недостачі матірнього молока можна вирівнати відповідним докормлюванням, розуміється по вказівкам лікаря. Хто не може собі дозволити держати мамку, або не може знайти мамки, нехай прийме се до відома, що кожда здорова жінчина, котра виділює подостатком молока, може о скільки до сього готова, кормити побіч свого немовляти, ще й друге.

Відживлювання кормлячої матери. Кормлячі матери не потребують придержуватися якоїсь особливої дієти в їді і повинні їсти, як звичайно, все, що їм смакує і служить. Молочні й мучні страви, особливо всякого роду каші, впливають побіч иншої мішаної їди корисно на матір. Алькоголю з виїмком пива не повинна кормляча мати уживати.

Місячка й вагітність не стоять на перешкоді кормленню. Коли кормляча мати дістане, що рідко буває, місячку, не повинна ніколи переставати кормити, бо се не шкодить ні матері, ні немовляти. Навіть часове уменшення скількості молока в грудях, що може часом трапитися, не уповажнює матери до некормлення, бо після місячки виділюється знову правильна скількість молока з грудей: добре однак булоби щоби немовля не спало підчас місячки коло матери, бо мати втворює в тім часі отруї, котрі недавно викрито, однак ще докладно їх ділання не розсліджено. Вагітність не має рівнож ніякого впливу на корм і часто буває, що мати не маючи місячки, стала вагітною, не знаючи про се зовсім і кормила немовля без шкоди для себе і немовляти, а вагітність запримітила що йно пізно. В таких випадках не треба немовляти відлучувати передчасно, а коли вже треба відлучувати немовля, то лише поступово. Вагітна мати може спокійно кормити до 5. місяця вагітності.

Іритація і гризота не шкодять ні кормови ні немовляти. Досі було утерте і загально матерями прийняте переконання, що іритація або гризота впливають шкідливо на корм і тим самим на немовля. Нині стоять лікарі на тім становищі, що се зовсім безпідставний пересуд, та що іритація чи гризоти матери не управнюють її зовсім до відлучування немовляти, бо довголітні наукові досліди не виказали, щоби корм після іритації або гризоти матери був шкідливий для немовляти.

Мішане кормлення. Коли мати має замало корму, наслідок такий, що немовляти мимо добрих стільчиків не прибуває на вазі. Те саме запримічуємо, коли мати мусить йти до праці і лишає немовля під чиєюсь опікою. В обох випадках не треба переставати кормити грудю, але перейти до мішаного кормлення. Коли мати має за мало корму, повинна після кожного подавання груди давати немовляти відповідну мішанку коров'ячого молока з фляцинки, а коли йде до праці, подавати грудь рано, коли вона найповніша, а далі в полудне і вечером, а крім сього

відповідну мішанку з флящинки, держачися основ нижче описаного штучного кормлення.

Штучне кормлення немовлят. Коли мати зовсім не має молока в грудях, або лікар заборонив їй з важких причин кормити немовля грудю, а на удержання мамки обставини не дозволяють, тоді вона мусить рішитися, штучно кормити немовля. Здавалося, що нема нічого легшого й простішого як кормлення з фляшки. Тим часом річ мається зовсім противно. Штучне кормлення повинно заступати немовляти вповні корм матері. А що корм з груди не стикається з ніякими посудинами і нечистотою і дістається до уст немовляти незанецищений, вільний від бактерій, тим самим і молоко з флящинки повинно бути незанецищене і вільне від бактерій. Коровяче молоко, навіть після найчистішого подю, містить в собі дуже багато бактерій, наслідком пилу витвореного в стаїні, з дрібних кусочків коровячого калу, котрий впадає до скіпця, коли корова хвостом обганяє себе від мух, волосків коровячої шерsti а далі занецищення з шматок, через котрі цідять молоко і т. д. Тому треба безумовно молоко о скільки можности як найшвидше спарити, щоби згадані бактерії не викликували кvasніння, та не виділювали до молока витворів своєї переміни матерії, бо се все шкідливе здоровлю. Після спарення треба молоко зараз вставити з посудиною до ледівні або зимної води, щоби нагло устудилося, бо мимо спарення, себто знищення всіх бактерій в ній, дістаються до молока нові бактерії наслідком переливання його до інших посудин як флящинки, горнятка і т. д. В сій цілі обдумано новий спосіб приладжування молока для немовляти, котрий виключає всі шкідливі наслідки. До приладжування таким чином молока зладив Soxhlet окремий апарат з флящинами, котрий можна набути в аптеках. Поступовання слідує: Приготовляємо стільки звичайних 100-грамових флящинок з написом 100 на дні (для старших немовлят 200 і 250-грамові) кілька порцій немовля денно має дістати, числячи, що до 2 місяців кормимо що 3 години, а від 2 місяців що 4 год., себто 8 флящинок. Приготовление полягає на виполоканню флящинок порцеляновими або скляними кульками (не шротом!) або чистим, на кусні подертим папером; потім наповнюємо їх чистою водою, обвиваємо мокрою чистою шматочкою і вставляємо в обширний горнець з водою. Вода в горщику (не фляшочках) має кипіти 20 минут; тоді флящинки готові до наповнювання молоком відповідно до віку розводним. Наповнені молоком флящинки вставляємо, як перед тим з водою, до обширного горщика, в котрім вода має кипіти 5 минут. Флящинки виймаємо з води і ставляємо в зимне місце (спіжарню), накриваючи їх вивареними кружками з корка. Коли немовля має дістати їсти, тоді надіваємо на флящину виварену гумову коротку пипку (не з руркою, бо її не можна докладно чистити, крім сього рурка не гігієнічна) вставляємо флящину в теплу воду, винимаючи її що кілька хвиль і потрясаючи щоби молоко в ній рівномірно оірілося. Дорослі не повинні брати пипки до уст, як також не повинні кушати молока

для немовляти, бо се противиться засадам гігієни. Устна яма дорослих є розсадником бактерій не лише наслідком попсованих зубів, але й інших хоробових справ. Щоби переконатися, чи молоко відповідно тепле, вистарчить притулити фляшину до лица, а коли фляшинка не пече, то молоко відповідно тепле. Рівночасно треба хлюпнути собі на долоню трохи молока (перехилиючи фляшину, потрясти нею, одначе не дотикаючи пипкою долоні) і покушати, чи часом воно не сквасніло. Так приготовлена фляшинка з молоком, зовсім як грудь матери, нічим незакажена і вільна від бактерій. По ужиттю фляшинки, треба її знову виполокати кульками і водою і варити як попереду сказано, щоби була придатна до наповнення молоком. Рівнож треба виполокати пипку і витерти добре сіллю, а перед кожним ужиттям знову виварити. Перестерігаю перед патентованими фляшинками з руркою, переходячою через корок в пипку, перед карбованими фляшинками; їх не можна докладно умити. Перестерігаю також перед патентованими фляшинками у виді огирка з маленькою діркою на кінці а більшим отвором в шийці фляшинки; бо немовля наликається багато повітря, входячого маленькою діркою і здуває собі черевце. Варення молока в фляшинках довше як 5 минут змінює склад молока і воно тоді для немовляти непридатне. Та не конець на тім, що даємо немовляти чисте молоко, вільне від бактерій; мусимо взяти під увагу, що коровяче молоко має зовсім инший склад як жіноче, і тому треба коровяче молоко відповідно довіку немовляти розпустити водою, бо воно має в собі за багато-сировини (казеїни) і солий, а за мало товщу і цукру; ту недостачу вирівнуємо доданням цукру і сметанки. В сій цілі додаємо на кожних 100 грамів (пів склянки) мішанки чотири грами звичайного білого цукру, (не молочного, бо спричинює розвільнення) себто стерту ложечку від чаю і кілька ложечок сметанки. Всякі обчислення, котрі означають відношення молока до води, себто вказують, яких мішанок треба відповідно до віку немовляти уживати, не є добрі, бо не відповідають докладно природному заспокоєнню зростаючого поступенно запотребовання їди немовляти, і тому ліпше їх не держатися. Зачинаючи від одної часті молока на 3 часті води від хвилі першого подавання фляшинки, додавати поступенно, приміром, що 5 день одну ложечку молока більше, чим збільшуємо поступенно концентрацію і скількість мішанки. Що торкається скількості поодиноких порцій мішанки, треба подавати на оден раз в першій тижні 2—3 ложки готової мішанки, від другого до 4-ого тижня 3—4 ложки, протягом другого місяця 4—6 ложок, в третім і четвертій місяці 6—7 ложок, в 5—6 місяці 7 ложок, а від 7-ого місяця до року цілу склянку. Відступи між поодинокими подаваннями їди повинні бути при кормленню коровячим молоком довші ніж при кормленню грудю, бо коровяче молоко потребує більше часу до стравлення ніж жіноче. Найліпше кормити що 3¼, до 4 год. Коли є можливість дістати козяче молоко, то ліпше його подавати як коровяче, бо воно своїм складом більше зближене до жіночого молока і легше його одержати в чистім

стані, бо козячий кал сухий і козячу стайню легше удержувати в чистоті. Козяче молоко подаємо в мішанках в такім самім відношенню молока до води, як се робимо з коров'ячим молоком. Від 7. місяця треба немовля так само докормлювати, як при кормленні грудю, про що вже висше сказано.

Мучки. Що торкається всяких діточих мучок як Нестля, Куфеке, Тайнгарда і інших, то всі вони мають багато немовлят на своїй совісті тому, що наслідком шаленої реклями, після котрої вони, будьтоби заступають зовсім матерню грудь, баламутять багато матерей і відтягають від кормлення немовляти грудю. Немовлята кормлені виключно такими мучками виглядають на око добре, однак наляті, бліді, а їх тіло рідке, не тверде. Не можна одначе сии мучкам відказати всякого значіння, бо хорим немовлятам подається сі мучки з користю для них, одначе належить засягнути вказівок лікаря.

Що є доказом, що немовля кормлене відповідно? Доказом, що немовля кормлене відповідно, є в першій мірі приріст на вазі а крім сього добрий стільчик і добрий вигляд немовляти. Немовлята належить часто важити; зразу навіть що дня, і то перед і після ссання, щоби знати рівночасно, кілька молока немовля висисає з грудей. По місяці вистарчає важення що тижня, від 6. місяця, що місяця. При штучнім кормленню треба далі важити що тижня.

Пересічна правильна вага немовляти і його зріст. В перших місяцях прибуває немовляти на вазі місячно пересічно около 700—800 грамів, значить 22—25 гр. денно. Пізніше сей скорий приріст на вазі меншає. Піврічне немовля має подвійну, а річне дитя потрійну вагу своєї первісної ваги після народин. Пересічна правильна вага немовлят слідуєча: 1 день 3250 gr., 3 дні 3030 gr., 8 днів 3250 gr., 2 тижні 3390 gr., 1 місяць 3850 gr., 2 місяці 4720 gr., 3 місяці 5470 gr., 5 місяців 6650 gr., 8 місяців 7960 gr., 10 місяців 8660 gr., 1 рік 9280 gr. Зрість немовляти більшає подібно як вага, зразу значно, а з віком щораз менше. Пересічна довжина тіла немовляти після народин виносить 50 см. В першій місяці прибуває немовляти на довжині 4 см., в другій 3 см. в четвертій 2 см. а в слідуєчих по 1 см. так, що до року прибуває 20 см. і немовля є 70 см. довге. Крім ваги доказом відповідного кормлення немовляти є повнота тіла; воно є тверде, а шкіра напнята, яка дається уняти лише в грубий фалд.

Недокормлювання і перекормлювання. Буває, що немовля не виказує ніяких проявів хвороби, має гарні стільчики, а мимо сього не прибуває йому на вазі. Впливає, що мати має за мало молока, а немовля одержує за мало поживи. Тоді вказано важити немовля перед і по ссання, щоб могли означити скількість побираного немовлятем корму. Щоби оминати недокормлювання, переходимо до мішаного кормлення, про котре вже була мова. Буває одначе й так, що немовля часто кричить. Причина може

бути, що воно змочилося, а мати не заглядає до пеленок; не раз лежить воно неvigідно, або занадто сильно завязане, або в кінці йому щось дійсно долягає і воно хоре. Мати і всі до-
радники рішають тоді одноголосно, що немовля голодне й по-
винно діставати більше їсти, бо дотеперішній корм йому не
вистарчає. Звичайно годують немовля мов індики всякого рода
мучками, бішкоптиками, булочками, яйцями і т. д. Немовлята
виглядають мов годовані поросята; отяжілі, мало рухливі, бліді,
терплять часто на запір, котрий потім наслідком переступлення
границі спромоги травлення переходить в розвільнення. Крім
сього такі немовлята схлонні до скірних виприсків і до англій-
ської хвороби. Часто люблять матері чванитися своїми, дуже
добре на їх думку виглядаючими немовлятами, одначе лікарські
оглядини виказують зовсім щось инше. Коли отже мати думає,
що немовля має за мало корму, повинна передіне порадитися
лікаря.

Плекання шкіри, волося і нігтів; пупчик, відьмине молоко. Скіра
кожного немовляти покрита зразу мазею, котра в першій купелі
зникає. Краска шкіри тоді червона і блідне до 2—3 днів, причім
лущиться. Часто одначе трапляється (в 80% випадків), що між
2—5 днем по народинах шкіра замість бліднути стає чим раз
більше жовта, а рівночасно жовкне й білок очей. Се жовтіль-
ниця немовлят, поява, котрої матері зовсім не повинні боятися,
бо уступає звичайно по кількох днях, часом по кількох тижнях,
не приносячи ніякої шкоди здоровлю немовляти. Скіра немо-
вляти дуже ніжна і вразлива, і тому наслідком всяких шкідли-
вих впливів дуже легко попадає в запальний стан. Вже те
саме, що в місцях, де скірні фалди стикаються і накриваються
(під борідкою, на шиї, в пахах, в пахвинах і т. д.) спинений
скірний перезів, приходить часто до випріття і до запального
стану. Довго ділаючи вогкість рівнож викликає подібні появи,
а моч ділає шкідливо крім вогкості ще й витворами розкладу,
тому належить держати шкіру немовляти завсіди сухо, а шкіру
звогчену водою або мочію докладно осушувати і завсіди добре
пудрувати в згаданих скірних фалдах, а від часу до часу й ціле
тіло. Найтаншим і найліпшим пудром є спорошкований тальк
(очищений федервайс), котрий звогчений не творить збитих
і засохлих грудок тіста так, як всі пудри з мучки рижової,
пшеничної, гречаної, тощо. Коли у немовляти повстали значні
випріття, або наслідком дразнення мочію запальний стан, котрий
обявляється зачервоненням шкіри або дрібонькими червоними
густо розсіяними вузичками, величини маку, треба здержатися
з купанням немовляти: тоді треба покрити запалені місця то-
ненькою верствою цинкової масти і добре запудрувати. Купати
можна аж тоді, коли шкіра зовсім зблідне і правильно виглядає.
Колиб запальний стан посунувся ще даліше, треба засягнути
лікарської поради. Буває, що немовлята приходять на світ
зі скірними висипками, тоді треба безуслівно візвати лікаря.
Смаровання шкіри немовлят маслом і смальцем шкідливе, бо сі

товщі старіються і витворюють товщеві кваси, котрі дразнять шкіру і викликають в ній запальний стан. Рівнож не раджу уживати вазеліни, бо часто містить в собі рештки сіркового квасу, котрого уживається до очищування вазеліни. Найліпшими товщами є ляноліна, олива з оливок (до їдженя) і льняний олій, бо не витворюють дразнячих товщевих квасів. Обговорюючи плекання шкіри, мушу згадати про пупчик, котрий часто наслідком злого осмотрення пупної верівки по народинах немовляти, довго не хоче гоїтися. У всяких хворобах пупчика повинні матері безсумнісно засягнути лікарської поради, бо наслідком занедбаня її невмілості можуть вивязатися дуже поважні хвороби. У немовлят обох полів виступає дуже часто в 3-х днях після уродження набренілість в грудних железах, з котрих виділюється каплями клейка теч, так зване відьмине молоко (плакси). Сі набренілі желези треба лишити в спокою, бо причина їх зовсім природна, а саме з крові матері переходять ще в лоні матері до крові немовляти тіла, котрі викликають у матері виділювання молока з грудних желез і тіж самі тіла викликають у немовляти набренілість грудних желез і виділювання відьминоного молока. На жаль діється звичайно инакше; несовісні й недосвідні повитухи витискають се відьмине молоко і спричиняють інфекцію і запальний стан желез у немовляти так, що нераз треба такий боляк отворити операційною дорогою. Тому не вільно безсумнісно витискати відьминоного молока. Щоденне умивання головки рівнож необхідне; тим часом майже у кожного немовляти творяться на голові в околиці великого тімачка злоги лою з лобових желез, змішані з злущеним наскірком. В такий випадку треба головку передше вимастити чистою оливою або льняним олієм, щоб злоги відстали, а потім змити головку милом і теплою водою. Пересуд, будьтоби не вільно було знимати сего так званого тімачка, бо се пошкодилоби немовляти, безпідставне. Волосє треба обережно розчісувати мягенькою, чистою, лиш для немовляти призначеною щіточкою. Нігті треба часто обтинати і то не тільки тому, щоби немовля не драпало себе при необережних рухах, але й тому, щоби за нігтями не збирався бруд, котрий може в собі містити різні недугородні заразки. Нігті треба все обтинати прямо, не округло, а особливо не витинати в кутках, бо наслідком того може розвинутися врослий ніготь, дуже прикро болючий. Задирки треба немовлятам пильно, але при тім осторожно обтинати, бо з задирок часто може розвинутися занігтіця.

Плекання очей і ушей. Тепер вже загально прийнято, щоби кождому немовляти запускати по народинах очі після Credè-ого 1% розчином ляпісу, тому, що підчас переходу головки через родні части матері може наступити інфекція очей, котрій спосіб Credè-ого запобігає. Спосіб Credè-ого не є ніякою примхою, як мігби собі хтось думати; бо коли возьмемо під увагу, що одна третя всіх сліпих завдячує свою сліпоту інфекції підчас породу, то зрозуміємо необхідність запускання очей по породі ляпісом.

В переважній кількості випадків причиною сліпоти є трипер родичів, решта припадає на інші інфекції очей. Дальше запускання і вимивання очей, є непотрібне. Колиб очка немовляти закидали, добре відмити зіплені повіки розчином бороного квасу (ложечка бороного квасу на склянку перевареної води). Коли би се не помагало, треба конче засягнути лікарської поради. Дотично очей, повинні матері бути навіть пересадно обережні, і ніколи не занедбувати якоїсь очної недуги, лише зараз покликати лікаря. Уника треба вимивати при кождім купанні чистим платочком, однак треба уважати, щоби ніколи вода не налялася до зовнішнього слухового проводу. Вати, особливо маленьких куснів не треба пхати до уха, бо можуть в нім лишитися. Коли немовляти дісталоя до зовнішнього слухового проводу якесь чуже тіло, не треба ніколи самому довбати, лиш безумовно вівзати лікаря.

Плекання носа. Носик треба часто чистити скрученим кусничком вати. Добре є, вату передтим замочити в чистій оливі, або наложити на неї кусничок бороної вазеліни. Матері цовинні усувати всякі причини нежиту носа у немовлят, отже передовсім недопускати до немовлят закатарених дорослих осіб і старших дітей. Ціловання немовлят в уста, личко й ручки безумовно недопускаємо. Нежит носа у немовляти, можна сказати, поважна хвороба, а то тому, що наслідком заткання носа немовля не може ссати і пускає що хвиля груди, щоби вдихнути устами повітря, при тім плаче, дразниться і не хоче брати подаваної йому груди, і наслідком сього марніє. Часте чищення носа і береження немовляти від закатарених дорослих осіб і старших дітей се одинока охорона перед нежитом. Коли до носа дістанеться якесь чуже тіло, не вільно його самому добувати, лиш покликати лікаря, бо невмілим довбанням можна чуже тіло занхати ще глибше.

Зубковання і плекання устної ями. Загально уважається яко причину ріжних хоріб немовляти зубковання. Дістане немовля розвільнення, мати каже, що немовля дістає зуби; дістане немовля судороги (конвульсії) і сему винні рівнож зуби: горячні і всьому винні зуби. Се так утерлося між матерями, що наслідком спихання всеї вини хвороби на зуби, не звивають лікаря, що допроваджує нераз до поважних наслідків, бо хворобу в сей спосіб занедбується. Довголітні досліди виказали, що зубковання не спричинює немовляти ніяких забурень ані болів і не може бути причиною ніякої хвороби. Певним одначе є, що в час і зубковання немовля більше податне і склонне до всяких хоріб, і на відвороті всякі хвороби, особливо англійська хвороба і хвороби кормового проводу спиноють, утруднюють або опізнюють зубковання. Здорові немовлята дістають зуби так, що матері про се зовсім не знають і з радістю відкривають їх певного дня у немовляти. Правильне зубковання відбувається по черзі в сей спосіб, що між 6 а 9 місяцем показуються 2 долішні середні сікачі, між 8 а 10 місяцем горішні 2 середні і 2 бічні сікачі, між 12

а 15 місяцем 2 долішні бічні сікачі і 4 перші черенні зуби, між 18 а 28 місяцем 4 кли, а між 25 а 30 місяцем 4 другі черенні зуби. Перші середні долішні сікачі можуть виколотися вчасніше, бо навіть в 4 місяці, ба навіть часом буває, що немовлята приходять на світ з зубами, се є одначе виїмкові випадки. Буває, що зубкування починається доперва по 9 місяці. Коли в 10 місяці немовля не має ще зовсім зубів, належить се уважати хоробою появою і мати повинна засягнути лікарської поради, щоби діяти причини так опізненого зубкування. Причиною опізненого зубкування як рівнож і всяких неправильностей виду зубів є головню кривуха або англійська хвороба, про котру буде мова в відповіднім розділі. Уживання фялкового коріня і всяких твердих кісточок, ложок і т. п. не прискішує зубкування а може викликати зранення і вереди в устній ямі. Доки немовля не дістало всіх зубів, всяке чищення устної ями чи то ватою овиненою на палець, чи якимсь полотняним платочком не лише зайве, але й шкідливе, бо витирання і чищення може зранити ніжну слизницю устної ями немовляти і потягнути за собою повставання вередів, а зайвим є таке чищення тому, що в тім віці дістає немовля самі плини, котрі в устній ямі не задержуються і не розкладаються. Коли немовля переходить в діточий вік і дістає з часом всі зуби, треба їх очистити рано і перед сном не надто мягкою щіточкою до зубів. У хоро-
витих і зле відживлених немовлят, особливо штучно кормлених, виступають часто на язичку, яснах і піднебінню пліснички, білої краски і чим немовля слабше, тим більше вони поширюються. Головною охороною від плісничок, є поправа стану здоровля немовляти відповідним і правильним кормленням, а крім сего подаванням немовляти до уст вати Бруна обвиненої відкаженою газом, напоєної 20% гліцериновим розчином бораксу. Часто буває, що невмісні повитухи впирають прямо в матір, що немовля має прирослий язичок і що його треба підтягти, або часом і самі підтинають. Се недопускаєме, бо підтинати язичок повинен лише лікар, а звичайно показується, що підтинання зовсім зайве, бо немовля не має прирослого язичка.

Уклад травлення. В плеканню укладу травлення найважні-
щим чинником є чистота, особливо в штучнім кормленню. Що
всі флящинки і пипки мусять бути перед ужиттям завсіді ви-
варені, а молоко відповідно приладжене, була вже про се мова.
При штучнім кормленню треба уважати, щоби немовля не на-
ликалося повітря. Коли в шийці флящинки знаходиться і молоко
і повітря, немовля враз з молоком ссе й повітря. Оминаємо се
повним перехиленням флящинки, уставленням прямовісно до
уст немовляти і держанням її цілий час в руках, доки немовля
всього молока не виесе. В пипці треба розжареною голкою ви-
палити дві не завеликі дірки, щоби молоко не лялося надто до
уст немовляти, бо тоді може воно захлиснути. Дірки повинні
бути такої величини, щоби немовля мусіло дійсно пипку ссати,
аби дістати молоко до уст. Се важне особливо при мішанім

кормленню; бо коли немовля легким коштом, без ніякої напруги дістає молоко з флящинки, тоді не схоче брати груди, з котрої лиш з трудом, сильно ссучи, дістане корм. Коли немовля наїлося, треба його лишити в спокою, не обертати ним на всі боки при перевиванню, а особливо не саджати і брати на руки, нати́скаючи черевце. Жолудок немовляти не є уміщений поземо, як у дорослих, лиш майже прямо́вісно, значить рівнобіжно до довжини тіла. Кожде натискання або зміна положення може спричинити, що немовля часть корму верне. Часто буває, що немовля без жадної зовнішньої причини по-сання вертає; се трапляється у немовлят, котрі переїдаються. Бувають одначе випадки, де немовлята за кожним ссанням вертають і не розвиваються, як слід. Є се нервова поява, котра може мати поважні наслідки і з нею повинні матері безумовно звернутися до лікаря о пораді. Перші стільчики немовляти є зелено-чорні, густі й липкі (смілка). Здорове немовля віддає денно 3—4 стільчики в першій місяці, 2—3 між 2 а 6 місяцем а 1—2 до кінця 12 місяця. Стільчики немовлят кормлених грудю повинні бути жовті, ціпкості муштарди, краски жовтка, а ароматичнім, трохи квасковатім запаху сира. Буває одначе, що немовлята кормлені грудю, віддають стільчики рідкі, жовті, однак не гладкі і одностайної ціпкості, лиш перемішані з білими кусочками, мов насканого звареного білка, а запах їх буває сильніше квасний, однак рівнож ароматичний. Таким немовлятам прибуває правильно на вазі і вони добре виглядають. Причина сих стільчиків в тім, що молоко матери убоге в товщ. Тоді можна з добрим вислідом примінити мішане кормлення, додаючи при тім до відповідної мішанки з коров'ячого молока сметанки. Зараз віддаватимуть немовлята густіші стільчики. Коли немовля кормлене виключно грудю віддає стільчики за часто, крім сього зелені, не жовті, то можемо майже на певно сказати, що воно не є кормлене в правильних відступах часу. Коли у немовляти мимо сього, що по 6—10 годиннім переголо́дженню, себто передержанню лиш на чаю з сахариною, а потім приміненню кормлення що 3 години, стільчики не поправляється, треба порадитися лікаря. У немовлят кормлених виключно грудю, забурення в укладі травлення далеко легше і швидше уступають, як у немовлят штучно кормлених, у котрих кожде забурення в укладі травлення треба брати поважно і засягнути безумовно лікарської поради. Стільчики немовлят штучно кормлених більше глинясті, густіші, а запах їх неприємний, чуткий. Денна скількість стільчиків повинна бути менша як у немовлят кормлених грудю. В забуреннях укладу травлення треба немовляти зробити лівативку, о теплоті трохи нижчій, як теплота тіла, з відвару рум'янку, вприсавкою з толочком, гаром, або бальоником з гумовою, не твердою насадкою і передержати його 6—10 годин на чаю з сахариною (безумовно не з цукром) а відтак зачати кормити в правильних відступах часу. Старшим немовлятам можна дати малу ложечку ріцинового оліюку на прочищення. Подавання всяких чаїв з рум'янку, кмину, анижку

і т. д., особливо з цукром, не принесе немовляти ні полекші, ні користи, наоборот зашкодить. Колиби немовля мало здуте черевце, добре йому дати оклад з тоненького полотна, змочений в літній воді, добре, майже до сухого, викручений, а на верх обвинути сухою флянелкою або хусткою, бо се приносить немовляти полекшу. Коли стан немовляти в короткім часі не поправиться, не треба зволікати, лиш візвати лікаря. Немовлят передчасно уроджених або дуже слабовитих не треба ніколи на власну руку кормити, без попередньої поради лікаря.

Уклад дишний. Горішні дишні дороги немовляти доволі вузкі, а крім сього і грудна кліть значно випуклена і уставлена сильно вдихово, наслідком чого віддихи немовляти плиткі, поверховні. Повивачами не треба ніколи звязувати немовляти враз з ручками, бо таким чином спинюємо і так в'яє плиткі віддихи. Важніше, щоби лишити йому повну свободу ручок. Плекання дишного укладу немовляти полягає передовсім на сім, щоби воно віддихало чистим і свіжим воздухом та щоби не стикалося з закатареними й хорими на груди особами. Кожду хворобу дишного укладу немовляти, особливо в першій половині року треба брати поважно. Навіть легке закатарення горішніх дишних доріг у немовляти, може допровадити до тяжкого запалення легких. Подавання на власну руку всяких сирупів капляючим немовлятам, тільки пеє жолудок. Коли немовля капає, треба завчасу візвати лікаря, щоби потім не було за пізно. Найбільше схлонними до хоріб дишного укладу є немовлята діткнені кривухою (англійською хворобою); на такі немовлята треба особливо уважати а передовсім зачати лічення кривухи. Часте виношення немовляти на прохід і вітрення комнат се оден з найважніших чинників в плеканню немовляти.

Уклад мочо-половий. Часом буває, що немовля навіть 24 годин після народження не віддає мочі. Се не повинно матерей зовсім непокоїти, бо в короткім часі немовля таки віддасть мочі. В перших днях віддає немовля моч 10—15 разів в день, а кілька разів в ночі, що до скількості около 20 см³. З віком частість віддавання мочі маліє, а зате більшає скількість мочі, котра залежить від скількості побираного корму: обильне віддаване мочі вказує, що немовля дістає подостатком корму. Часто буває, що немовля вже від 6 місяця не віддає мочі в ночі. Від 6 місяця можна немовля приучувати віддавати моч до посуду. Час, в котрім немовля вичується віддавати моч і стільчик до посуду буває різно довгий, а залежить від хисту матери до плекання і чи мати присвячує сему більше уваги. Звичайно потрапить 16—17 місячне дитя, розуміється, в правильних обставинах, виявляти потребу віддання мочі й стільчика. В інших обставинах не помічаємо сього довгий час, коли одначе протягується справа до 3 або 4 року, тоді вказує се на хворобову появу. Полові оруддя немовлят обох полів треба щоденно чисто й докладно вимивати теплою водою, а більше уваги присвятити немовлятам женського пола, у котрих не раз повстає запальний стан тому, що каплі

мочі лишаються між соромними стульнями і там розкладаються. Коли вже прийшло до такого запального стану, треба полові оруддя ослонити тоненькою верствою цинкової масти, під котрою зачервонення скоро блідне, а спливаюча при віддаванні моч не пече і не дразнить немовляти.

Нервний уклад і умовий розвиток немовляти. Немовля повинно мати спокій, тому не треба побіч нього робити гамору, стукати або кричати. Велика скількість осіб, особливо всякі забави з немовлятем получені з сьміхом, криком і гамором, не впливають корисно на нервний уклад кожного, в першій одначе мірі на нервний уклад старшого немовляти, котре вже щось розуміє. Воно повинно бавитися полишене більше самому собі. Немовля розбавлене старшими особами, не спить спокійно і часто зривається з криком зі сну.

Першим почуванням немовляти, з котрого воно здає собі справу, се голод. Тому воно кричить, коли прийде пора, в котрій повинно дістати корм. З кінцем третього місяця уміє вже немовля панувати над всіми змислами. В місці первісного зинзовання виступають довільні рухи очей, і немовля дивить ся на предмети, котрі зачинає розрізняти, пізнає з часом родичів, до котрих усміхається, на звуки й шелести відповідає зразу звертанням головки в сторону, звідки шелест походить, а з часом звертанням очей в напрямі звуку або шелесту. В четвертім місяці вже потрапить немовля хвилюк держати в ручці поданий йому предмет, а в пятім місяці само вже зачинає хватати. В 6—8 місяців зачинає немовля видавати звуки, балакати по свому, около 11—12 місяця зачинає повтаряючи за родичами, вимавляти легкі двоскладові слова, як ба-ба, ма-ма, тоді рівнож зачинає у немовляти розвиватися зрозуміння поодиноких слів, а около шіснайцятого місяця зачинає немовля само говорити і з тою хвилию перестає бути немовлятем. Описаний умовий розвиток улягає великим ваганням, залежним від самого немовляти, і від його окруження. Буває, що немовлята, котрим родичі не можуть посвятити більше вільного часу, пересиджують весь час полишені самим собі і дуже пізно зачинають говорити. Коли дитя до 3 або 4 року ще не говорить, треба се уважати хоробовою появою.

Уклад кістний. Кости немовляти м'ягкі й гнучкі, тому легко вигинаються; особливо хребовий стовб і долішні кінцівки. Тому не так треба обавлятися зломання костей немовляти, як вигнення, котре може на завсіді полишитися. Череп немовляти не є ще зовсім скістнілий, бо на межі між чоловою кістю й обома тімянними (на чубку), находиться болонасте місце, зване тім'ячком, котре з ударами серця підіймається й опадає. Воно у здорових немовлят плоске, рівне з верхнею головою. Запале тім'ячко свідчить про хоробовий стан немовляти, а виступає головню наслідком значної утрати води, як після довготривалих розвільнень. З віком немовляти тім'ячко маліє і з 14 або 15 місяцем зовсім зростається. Незростання і значне опізнення зростення тім'ячка

вказує на кривуху (англійську хворобу) або якусь мозкову хворобу справу. Плекання кістного укладу полягає головню на береженню немовляти від упадку, удару, всяких насильних рухів, неумісного ношення на руках, передчасного сидження і ходження. Крім сього треба звернути увагу на відповідне відживлення немовляти, перш усього на кормлення грудю, бо штучно кормлені немовлята швидше западають на кривуху. Подавання росолу, всякого рода кашок з маслом, перетертих ярин, соку з сирих овочів від 6—7 місяця почавши в найліпшою охороною перед кривухою.

Чи добре часто брати на руки повинене немовля? Коли якась навіть незначна сила ділає довший час на кости немовляти, спроваджує їх вигнення, котре може на завсіди полишитися; тому не треба брати часто на руки повинене немовля, а особливо не носити довший час на одній руці; коли при держанню немовляти одною рукою під головою а другою під крижками не змінюємо рук, повстає неправильне вигнення хребтового стовба, котре не так легко усунути. Крім сього привикає немовля до ношення на руках так, що не хоче лежати, а хоче, щоби його вічно носити, а на се не кожда мати має час.

Коли і як можна носити немовля на руках в сидячій положенню? Немовля можна носити на руках в сидячій положенню, коли воно уміє вже само, нічим не підперте, сидіти на ліжечку, отже около 6 місяця. При ношенню треба держати руку поземо й брати немовля раз на ліву, раз на праву руку, щоби у нього не повстало скривлення хребтового стовба. Особливо треба уважати на немовлята діткнені кривухою, бо у них може легко повстати горб. Передчасне ношення немовлят на руках в сидячій положенню, між матерями дуже розповсюджене мимо прикрих наслідків для немовлят. Звичайно зачинає немовля в 4 місяці підносити й держати головку, а матері хочуть йому помагати, підносять немовля і держать на руках в сидячій положенню, тому часто бачимо матері з 4 місячними немовлятами в сидячій положенню на руках. Вони радіють, що їх немовлята такі сильні і так вчасно сидять, а по зверненню уваги, що се для немовлят шкідливе, відповідають: „та се лиш на хвилику“. Звичайно таких хвилюк більше, а по літах виказують лікарські оглядини скривлення хребтового стовба.

Коли вільно немовля саджати? Вже протягом 5 місяця пробує немовля сидати, підносить головку а рівночасно і ніжки і напинає сильно мязи черева. Се одначе не дає нам ще права його саджати, підпираючи подушками, тощо. Внерід треба, щоби немовля, повтаряючи часто сі проби сидання, зміцнило собі мязи черева й хребта так, що буде могли вже само без підпирання сидіти. Часто одначе буває, що сей речинець навіть значно опізниться, а причиною сього буває в першій мірі кривуха, а дальше всякі хвороби кормового проводу, пошесні хвороби і т. д. В сих випадках треба бути дуже обережним з саджанням немовляти, а посадивши завсіди оглядати хребтовий стовб, чи він

не вигинається в каблук, бо в такім разі ще не можна безумовно саджати немовляти. За вчасне саджання немовляти викликає не лише скривлення хребтового стовба, але й деформацію м'якої грудної кліти. Коли немовля сидить, треба уважати, чи воно вже не змучилося, тоді треба його знов положити.

Чому не треба pozwalати немовляти рачкувати? Звичайно зачинає немовля між 10 а 11 місяцем рачкувати, причім воно опирається ручками о ліжечко або підлогу, зазирається рівночасно зігнутою одною ніжкою, а простуючи її посуває цілий тулуб з місця, на котрім сиділо. В сім віці зачинають у немовлят часто виступати хвороби наслідком замурання, бо рачкуючи збирає немовля на своїх ручках всяку нечисть з підлоги, нанесену дорослими на обуві і т. п., а беручи опісля ручки до уст, впроваджує міліони бактерій до устрою. До таких хоріб наслідком замурання належить передусім запалення слизниці устної ями, запалення горла, діфтерія, а також і чахотка (туберкульоз). З сих причин рачкування повинно бути викорінене і хто хоче, щоби його немовля було здорове і не дістало якоїсь хвороби наслідком замурання, не повинен йому pozwalати рачкувати, хіба на ліжку, в присутності родичів, або в осібній загороді, умисно зладженій для немовляти, де підлога й стіни обиті матеріаом. Ліпше однак взагалі не pozwalати рачкувати, бо сим способом хоронимо немовля від хоріб, а воно і без рачкування научиться ходити.

Коли вільно немовляти ставати? Звичайно вже около 8 місяця потраплять немовлята якійсь час стояти, коли держаться якоїсь підпори, одначе умовившись, швидко пускають підпору, падають або сідають. Доперва між 9 а 10 місяцем можуть немовлята довше стояти, держачися якоїсь підпори і тоді доперва можна їм pozwalати ставати. Передчасне ставання може спричинити вигнення ніжок в каблучки. І тут треба як при саджання, уважати передусім на немовлята діткнені кривухою і виздоровленців після всяких тяжких хоріб.

Перші кроки й ходження. Між 11 а 12 місяцем пробує немовля ставити перші кроки і се діється звичайно нагло, без ніякого поступенного переходу; воно зібравши на відвагу, пускається підпори, робить кілька кроків і хапається якоїсь другої найближчої, а коли такої нема, сідає або паде. Від сеї пори воно повтарає сі проби щораз частіше аж до хвилі, коли ставляючи кроки, може зовсім добре удержати тіло в рівновазі без ніякої підпори. Сей речинець 11 — 12 місяців не є одначе правилом, бо буває, що здорові, а при тім тяжкі, заживні немовлята зачинають пізніше пробувати ходити. Немовлята, котрі перещули якусь тяжку хворобу, зачинають ходити в 16 або 17 місяці, часом ще пізніше, а немовлята діткнені кривухою нераз доперва в 3 або 4 році. Вище поданий опис перших проб ходження здорового немовляти не відноситься, розуміється, до немовлят, котрих родичі учать ходити, піддержуючи їх під пахками, обв'язуючи довкола тулуба ручником або всаджуючи їх в крісельця з двох з собою споєних обручів на колісцятках.

Сі способи не впливають корисно на немовлята, бо спричинюють натискання грудної кліти і тому належить їх залишити. Перші кроки й ходження треба лишити самому немовляти, уважаючи при сім, щоби воно не упало і не ударилося. Немовлят, котрі зачинають ходити не повинні матері лишати самих в комнаті. Перші кроки повинно немовля робити в літі босе, а зимою в теплих панчішках, а не в черевиках. Звичайно вичікують матері перших кроків своїх немовлят з великою нетерпеливістю. Вони повинні держатися сего, що ліпше, щоби немовля зачало пізніше ходити, але мало прями і гарні ніжки. Коли одначе немовля береться вже само до ходження, не треба його в сім здержувати з обави перед кривими ніжками, бо ходження зміцнює кости й мязи немовляти.

Кривуха або англійська хвороба. Кривуха, про котру я вже так часто згадував, се одна з найчастіших хоріб немовлячого віку, а виявляється своїнними змінами в кістнім укладі, котрі виступають у різних немовлят з різною силою і дотикають більше або менше місць кістного укладу. Причини кривухи нам покищо незвісні, певним є одначе, що вона полягає на неспосібности задержування вапна в устрою і що на її розвій впливає передусім невідповідне кормлення і негігієнічні життєві умовини немовляти. Тому й бачимо її найчастіше у немовлят штучно кормлених, недостаточно відживлюваних, передчасно докормлюваних і відлучених, кормлених і перекормлюваних переважно мучками, причім недостача сонця, вогкі й темні мешкання відграють велику роль. Головка немовлят діткнених кривухою, стає в потилиці м'ягка і податна так, що дається під натиском пальців вигинати мов твердий мужеський капелюх. Тімачко не зменшується і не зростається нераз до 2 літ і довше; головка немовлят діткнених кривухою з часом значно побільшується і вони склонні до водоголов'я. Зубковання зачинаєть ся дуже пізно і відбувається неправильно, при чім і вид зубів буває неправильний, що дає матерям причину до переконання, що немовля хорує на зуби, а воно тимчасом хоре на кривуху. На ручках виступають в запястку, а на ніжках в кістці згрубіння, а кости вигинаються каблуківато. На передній стіні грудної кліти повстають на хрястках ребер згрубіння виду і дотику гузичків, а самі ребра вигинаються і грудна кліть улягає деформації. Хребтовий стовб рівнож м'який, податний і легко вигинається, особливо при сидженню, в виді каблука, даючи почин до повстання кривухового горба. Лоханя улягає рівнож вигненню і деформації, даючи почин до плоскої і звуженої лохані, котра потягає за собою тільки прикрих наслідків у жінок при породі. Черевце у немовлят діткнених кривухою велике й розляте мов у жаби; вони пріють дуже сильно, особливо на головці, а волося на потилиці у них майже зовсім витерте. Вони дуже легко й часто западають на нежити горішних дишних доріг і забурення в укладі травлення, а на їх шкірі виступають часто висипки. Як страшна ся хвороба і як дуже розповсюднена вистарчить, пильніше придивитися

у великім місті переходячим дітям з сими нераз прямо страшно повигинаними ногами і з горбами на плечах. Охороною перед кривухою є кормлення немовляти грудю, відповідне докормлювання в відповіднім віці і непередвчасне відлучування, а даліше відповідні і корисні життєві умовини, отже соняшне й сухе мешкання і прохід на сонці. Кривуха виступає, як я вже вище сказав, у різних немовлят з різною силою і дотикає більше або менше костей, тому треба її завчасу лічити, бо в початках не трудно спинити її розвитку; коли зміни в костях вже значні, то липаються мимо лічення звичайно вже на ціле життя. Коли мати запримітить у свого немовляти котрусь із згаданих появ кривухи, повинна засягнути безумовно лікарської поради і то завчасу, а не братися до лічення сама, як се часом буває. Я нераз чув від матерей, що повитухи радили їм натирати що йно згрубілі, а ще не повигинані ніжки червоним вином, а вони робили се, розуміється без ніякого висліду, так довго, аж ніжки стали криві і тоді доперва засягали лікарської поради. Не кождому немовляти діткненому кривухою, помагає оден і той сам лік, бо лічення мусить відповідати і вікови немовляти і появам кривухи, а се може осудити тільки лікар.

Сон і заколисування. Новонароджене немовля спить майже без перерви і будиться лиш що кілька годин, коли має дістати корм і тоді, коли змочиться або віддасть стільчик, а нагодоване й сухо перевинене сейчас засипляє. В ночі воно будиться 2—3 рази. Сон здорового немовляти твердий і спокійний, причім воно прибирає поставу, наслідуючу положення ще в лоні матери; ніжки трохи притягнені до тулуба, а ручки в ліктях зігнені, замкнені в п'ясточки, спочивають піднесені в гору побіч головки. Коли немовля опускає в сні ручки на долину, то йому щось хибує. З часом сон зменшується з около 20 годин на добу о кілька годин, в котрих немовля спокійно лежить. В дитячім віці зменшується час сну на 12—15 годин на добу. Коли немовля не спить спокійно, йому щось хибує. Причиною неспокійного сну бувають звичайно забурення в укладі травлення, а крім сього так часто тепер у немовлят нервовість наслідком діличности і некорисного впливу нервового окруження немовляти. Нервові немовлята сплять мало і часто зриваються зі сну з криком. Здорове немовля засипляє само без ніякого заколисування ні гоїдання. Заколисування немовлят будь на руках, будь в колиці шкідливе, бо викликає у них завороти голови, мов одурення, тому вони швидко засипляють. З другого боку навикають немовлята до заколисування так, що без нього не можуть заснути. Немовля повинно само засипляти в своїм ліжечку, про котре буде мова. Колиж немовля спить мало і неспокійно, треба засягнути лікарської поради.

Крик і його причини. Немовля висказує свої бажання криком і кричить, коли йому щось долягає. Воно кричить коли голодне, коли лежить в мокрих пеленках, коли йому зимно або горячо, коли позсуювані пеленки трорять фалди і його давають, коли його

кусають насікомі, а в кінці кричить, коли хоре. Матері пояснюють собі звичайно крик немовляти сим, що воно голодне і не доходячи дійсної причини крику, подають йому або грудь, або чай з румянку з цукром і т. п., чим викликають забурення в укладі травлення немовляти. Воно кричить потім ще гірше наслідком болю в черевці і пертя газів, що повстали при неправильній ферментації в укладі травлення. Часом буває одначе, що немовля кричить і мати мимо найліпшої волі не може дійти причини сього крику; візваний лікар не знаходить ніякої хвороби, ані хиби у немовляти. Такий крик, се правда, не дуже милий, устає звичайно около 5 місяця і немовля успокоюється. Раджу одначе мимо сього всім матерям засягати завсідні лікарської поради, коли немовля кричить часто й довго без ясної причини, бо може трапитися, що хуже й слабо відживлене немовля викричить собі пропуклину в пупчику або пахвинці. Коли ж немовля набавилося вже такої пропуклини, треба безумовно засягнути лікарської поради, бо занедбання може викликати дуже тяжкі наслідки. Подавання одурюючих напоїв для успокоєння, як відвар з маківки і т. п. прямо каригідне.

Мешкання, ліжечко, колиска й возик. О скільки обставини pozwalają, повинно мати немовля окрему кімнату; коли се не можливе, то немовля може перебувати в кімнаті не призначеній виключно для цього, але просторій, ясній, соняшній, зверненій вікнами о скільки можности до полудневого сходу або полудневого заходу, не близько кльозету і кухні. В кімнаті повинна бути взірцева чистота. У ній не повинно бути ні фіранок, ні кота, ні диванів, бо на них громадиться пил, а крім сього вони затемнюють хату. Хто не може собі дозволити на підлогу з лінолеум, може запускити підлогу землим олієм, котрий вяже пил і спиняє його збивання. Підлоги запускані воском вяжуть також пил. Коли обставини не pozwalają ні на одно ні на друге, треба підлогу часто мити, а замітати щіткою, овиненою вогкою шматою, посипаючи вперед підлогу звогченим тринням з дерева. Підчас замітання треба, розуміється, перенести немовля до иншої кімнати. Кімнату треба часто провітрювати; зимою треба відчиняти ціле вікно на кілька хвиль, а літом вікно повинно бути отворене цілий час, як довго світить сонце. Підчас вітрєння треба немовля перенести до иншої кімнати або добре обслонити. Треба уникати всяких занецинь воздуха гашєнням будь свічок будь нафтових ламп, курєнням тютюну, палєнням вичної лампки, чадом з залізка до прасування, або всякими кухонними запахами, димом то що. Відходи немовляти не повинні стояти в кімнаті і їх треба зараз виносити. Сушення пелєнок не повинно відбуватися в кімнаті, в котрій перебуває немовля, при чім зазначую, що змочєних пелєнок не можна сушити і уживати без попереднього випрання. Кімнату найліпше опалювати кафлевими печами і завсідні памятати про се, що передчасне затикання печі (коли в ґрубї ще не зовсім вигасло) дуже небезпечне, бо тоді вивязується чад, ко-

трий може спричинити зацадження, а навіть і смерть. Теплота в комнаті (розуміється не в літній порі) повинна виносити около 18—19 ступенів Цельзія. Немовля не повинно спати побіч матери в однім ліжку, бо може трапитися, що мати твердо заснувши, удусить своє немовля. Воно повинно спати в окремім ліжечку, найрадіше залізнім, бо в нім не так легко гніздяться наскомі, і його можна легко змивати. Сидничок чи матрацик і постіль треба щоденно рано провітрювати рівночасно з ранішнім вітренням комнати, котре є безумовно конечне. Ліжечко повинно бути обведене сіткою, щоби немовля, особливо старше, не скотилося і не випало з нього, а уставлене так, щоби світло з вікна падало на головку з заду, а не прямо в очі або з боків. Колисок не треба уживати, бо гоїдання і заколисування, про що я вже говорив, впливає некорисно на немовля. Хто не може собі дозволити на ліжечко, може уживати замість нього возика, котрий служить рівночасно до виїзду на прохід.

Прохід. Прохід є для немовляти конечний, при чім однак завсіди треба брати під увагу пору року, погоду і вік немовляти. Важне рівнож і се, в якій порі року прийшло немовля на світ. Немовлята, котрі прийшли на світ в зимі, повинні тільки місяців не виходити на прохід, зате треба часто провіювати мешкання. Немовлята уроджені на весну або в літі, можна вже між 5 а 7 днем виносити в полудне на прохід. Перший прохід не повинен тревати довше як $\frac{1}{4}$ години. Слідуючі проходи треба продовжувати поступенно так, щоби немовля було літом більшу часть дня на дворі, в осени і на весну в полудневих і пополудневих годинах, а в зимі в полудневих годинах. В дощеві і мрачні дні треба немовлята лишати в дома. В морози, більше як 5 ступенів повизше зера не треба рівнож виносити немовлят на прохід. В морозні дні до пяти ступенів повизше зера прохід повинен тревати відповідно до морозу, коли менший мороз довше, коли більший коротше. Немовлята треба убирати на прохід відповідно до пори року, до теплоти даного дня, а навіть до теплоти даної години, бо буває, що в полудне дуже горячо, а по полудни нагло позимніє; тоді треба немовля тепліще убрати. Треба однак памятати, що надто тепле убирання не впливає корисно, бо винижає немовля. На проході повинно немовля перебувати, о скільки можности, як найбільше на сонці, треба однак уважати, щоби соняшні промінні, не падали немовляти в очі. Рівнож у сплячих немовлят не повинні падати соняшні промінні на личко, бо вони ділають шкідливо на зір навіть крізь замкнені повіки. В велику спеку ліпше виносити немовлята по полудні, коли вже сонце не дуже пече. Немовлята можна виносити на прохід на руках і в возику, котрий повинен мати так зладжене сидження, щоби немовля було звернене личком до матери чи няньки, що улегшує увагу на немовля. Возик не повинен трясти. Прохід в місті на вулиці не принесе немовляти тільки користи, як прохід в якімсь огороді або парку між зеленню. У старших немовлят

треба звертати увагу на се, щоби вони мали підчас проходу доволі руху, особливо зимою. Ліпше, щоби матері виносили самі свої немовлята на прохід, а не висилали їх під опікою няньки, котра часто заговориться з сусідою або любовником, а бідне немовля тимчасом мерзне.

Забавки. Куповання забавок, як калатальця, дзвоники то що, для немовлят перед 5 місяцем є не лише не потрібне, але й шкідливе, бо немовля в сім віці держить звичайно забавки близько личка і сильно зизує, а крім сего може при необережних рухах ударитися. Забавки повинні бути гладкі, заокруглені, не острогранясті, зладжені з такого матеріалу, котрий дається мити і парити, отже з гуми і целюлоїду. Всякі забавки з сукна, піря, а дальше металеві або дерев'яні, мальовані ріжними, часом трійливими красками здоровлю немовлят шкідливі. Не треба рівнож купувати за багато забавок, чим викликається у немовляти бажання щораз то нових забавок. Ключі, пулареси, гроші, гузики і т. п. се не забавки для немовлят і їх не треба немовлятам давати, бо ці предмети мають звичайно на собі цілі міліони заразків, а немовлята несуть звичайно забавки до уст.

Окруження немовляти, нянька. До немовляти повинні мати доступ тільки здорові особи. Се може дотичити часом і матері, бо коли мати хора на чахотку (туберкульозу) або якусь иншу заразну хворобу, як сифіліс, не повинна плекати свого немовляти. Буває, що й мати і батько здорові, а бабка або дідо, тітка або вуй хорі на чахотки, плюють на підлогу, а немовля рачкуючи, заносить ручками бактерії чахотки до своїх уст і заражується чахоткою. Та не лише плювання на підлогу, але і капляння дає причину до зараження чахоткою тому, що дрібонькі баньки слини і плевини, котрі повстають при кашлю і уносяться у воздух, містять в собі заразки чахотки. Се найчастіший спосіб зараження чахоткою. Найновіші досліді показали, що коли немовля перебуває навіть короткий час в одній кімнаті з хворою на чахотку, капляючою особою, то може заразитися чахоткою. Чахотку уважано ще до недавна хворобою дорослих, нині одначе знаємо, що вона найчастіша і найважніша з хоріб немовлячого і дитячого віку і тим грізніша чим молодше заражене чахоткою немовля. Чахотка усадовляється у немовлят і дітей перш усього в лімфатичних железах, котрі більшають і в місцях доступних для дотику, як на шиї, даються легко вимацати як досить тверді горошинки або фасольки. Чахотка може довго держатися утаєна, а що йно якась инша хвороба, особливо кір і коклюш, уявлює її і вона стає тоді грізна. Часто буває, що лікар знаходить у немовляти зараження чахоткою, особливо так часте запалення мозкових опон на тлі чахотки, котре провадить до смерті немовляти; тимчасом у родичів нема чахотки. Колиж він цильно шукає за причиною зараження, доходить до сього, що бабка або дідо, є хорі на чахотку; в інших випад-

ках сусідка, котра часто бавилася з немовлятем, кухарка або нянька. Коли родичі приймають няньку до немовляти, не повинні ніколи зв'язати на се, що їм самим здається, що вона виглядає здорово, а повинні безумовно післати її вперед до лікарських оглядин.

Тому, що немовля може заразитися також дорогою кормового проводу всякими заразними хворобами, не повинен ніхто з оточення немовляти кушати молока з фляшечки, беручи до уст пипку, або кушати potravу немовляти його ложечкою. Я сам бачив в інтелігентнім домі бабку, з дуже попсованими зубами, котра годуючи немовля кашкою, брала сю кашку з ложечки до своїх уст, виміщувала її з своєю слиною „для ліпшого травлення“, а потім випльовувала на ложечку і давала немовляти. Таке слинення „для ліпшого травлення“ прямо обридливe, котре деякі старші особи уважають ще й досі добрим, повинно бути безглядно викорінене. Устна яма дорослих осіб може містити дуже багато заразків, котрі їм самим не шкодять, а можуть викликати у немовляти тяжку хворобу а навіть смерть, чого найліпшим приміром діфтерія. З сих самих причин не треба цілувати немовляти в уста й ручки, котрі воно своїм звичаєм бере до уст.

До оточення немовляти належать часто ще звірята, як коти, пси і т. п., котрі при всяких пестошах можуть переносити не лиш шкірні й інші заразні хвороби, але також галапаси кормового проводу. Тому треба держати немовлята з далека від звірат і не pozwalати на ніякі пестоші.

Що торкається виховування, родичі повинні бути завсіди послідовні, а особливо ніколи не показувати своїхноровів і примх, бо примховатість дуже некорисно відбивається на немовлятах, котрі уже щось розуміють. Всякі родинні непорозуміння не повинні відбуватися в присутности малих дітей. Нянька не повинна бути примховата, злісна, розсіяна або невторопна, і такої няньки ліпше не держати. Вона може своєю неухагою і невторопністю накоїти не одного лиха немовляти. Ліпше отже, щоби матері самі плекали свої немовлята, а не спускалися на няньку.

Як хоронити немовля перед заразними й пошесними хворобами?
Щоби ухоронити немовля перед заразними й пошесними хворобами, треба:

1. Збільшити його відпорність, котрої услівями є відповідне і правильне кормлення, отже передусім грудю, бо немовля кормлене грудю не так легко захоріє, як штучно кормлене; далі відповідне докормлювання і відлучення в відповіднім віці немовляти, бо нераціонально докормлюване або за вчасно відлучене немовля більше податне на хвороби.

2. Не давати немовляти чоколад, цукорків, медівників і всякого рода солодоців, принесених звичайно кимсь з родини або знайомих як гостиниць, бо хто знає, з якої крамниці походять.

3. Пильнувати взірцевої чистоти, котра дотичить так самого немовляти, як і одягів, постелі, корму, посуд, забавок, мешкання і обстанови.

4. Дбати о чистий і свіжий воздух, котрим немовля віддихає, отже часто провітрювати мешкання і виносити немовля на прохід по вище поданим вказівкам.

5. Дбати, щоби немовля мало багато світла й сонця.

6. Повивати й убирати немовля відповідно до пори року й теплоти даного дня і удержувати відповідну теплоту в комнаті.

7. Не pozwalати немовляти рачкувати по землі.

8. Не pozwalати немовляти брати до уст брудні забавки і всяку нечисть.

9. Приймаючи мамку, няньку, або служницю, післати їх вперёд до лікарських оглядин.

10. Не pozwalати нікому цілувати немовля в уста й ручки.

11. Не допускати до немовляти закатарених, кашляючих і взагалі хорих осіб, хочби мали й обидитися.

12. Не pozwalати немовляти на пестоці з звірятами.

13. Умивати собі руки, нім приступитись до немовляти.

14. Відокремлювати захорівших в родині на якусь заразну або пошесну хворобу: не допускати до немовляти і не стикатися з особою, котра плекає того хорого.

15. В разі якоїсь заразної або пошесної хвороби мити руки і клямки якимсь відкажучим середником, як сублімат, лізоль, карболь, лізоформ і т. п., як рівнож відкажувати білля і постіль хорого сими середниками, а всі відходи добре ними зливати.

16. Після перебутої хвороби когось з родини перевести відкаження (десінфекцію) комнати. Переведення відкаження заряджує в містах мійський уряд здоров'я (фізикат), в місточках мійський заряд, а по селах лікар-фізик.

17. Не ходити до домів, в котрих є хтось хорий на якусь заразну або пошесну хворобу і не стикатися з особами з сего дому аж до переведення відкаження (десінфекції).

Пошесними хворобами як кір, шкарлятина, віспа і т. п. в сій книжечці не займаюся, бо вони появляються у немовлят рідше чим у дітей; дуже рідко в першій половині року, а рідко в другій половині року. Сі хвороби обговорюю обширно в другій частині сього порадника, яка обійматиме передшкільний і шкільний вік.

Плекання хорого немовляти. При плеканню хорого немовляти треба ще більше витревалости, терпеливости, послідовности і самопосвяти, ніж при плеканню здорового немовляти. В комнаті хорого немовляти повинна бути взірцева чистота, свіжий воздух, багато світла і відповідна теплота (около 18—19 ступенів Цельсія). Постіль і білля треба щоденно змінювати а не держати немовля з обави перед простудою, цілий час хвороби в однім і тім самім біллі. Крім особи плекаючої хоре немовля, не повинен ніхто в сій комнаті перебувати і занецищувати воздух. Найважливіше в плеканню хорого немовляти точне і послідовне вивчення вказівок лікаря. Буває, що матері перелякані хворобою не-

мовляти, хотілиби, щоби записані лікарем ліки зараз помогли, а видячи, що вони зараз не помагають (бо се неможливе), радяться всяких сусід і знайомих та примінюють всякі можливі „домашні ліки“, чим не лише утруднюють лікареві працю, але приносять несвідомо шкоду немовляти. Тому треба уважно вислухати вказівок лікаря а навіть собі їх записати, а потім поступати після них точно і послідовно. На карточки на ліках треба звертати пильну увагу, щоби випадково не помінати ліків для внутрішнього і зовнішнього уживання. Треба рівнож точно перевірити, чи записано подавати ложку чи ложечку даного ліку, а також кілька разів на день. Послідовність конечна і супроти немовляти, котре (особливо старше) не хоче заживати ліків і плаче, відвертається, затискає уста і т. п. Коли немовля лише раз доведе до сього своїм криком, що мати для святого спокою не подасть ліку, тоді лічення його являється дуже трудне. Тому не треба ніколи на се pozwalати, а коли немовля затискає уста, заткати, стиснувши пальцями, носик і вляти силою лік в уста, котрі немовля з нестачі воздуха мусить отворити. Коли немовля побачить, що ні плач, ні крик, ні затискання уст не помагають, буде певно спокійніше заживати ліки.

Нераз заходить потреба заховання мочі або стільчика для лікаря. Тут конечна чистота посуду, до котрих немовля віддає моча або стільчик. Стільчики, котрі довго стоять на воздуху прибирають зелену краску і можуть впровадити в блуд лікаря, тому все треба лишати для лікаря останній стільчик, а при сім пам'ятати, коли немовля його віддало. У молодших немовлят, котрі не уміють ще йти з потребою на посуду, треба лишити стільчик з пеленкою. У старших немовлят обох полів і у молодших мужеського пола не трудно одержати мочу до посуду. У молодших немовлят женського пола се неможливе, тому треба вложити між ніжки більший кусень вати, або чисто випрану пеленку, а коли немовля віддало мочу треба, умивши собі вперед руки, витиснути мочу з сеї вати або пеленки до чистої посуду. Відходи не повинні стояти в комнаті і їх треба зараз виносити.

Мірювання теплоти тіла повинно відбуватися рано, в полудне і вечером, а поза тим хіба в порах визначених лікарем. Найліпше поступовання в мірюванні теплоти тіла слідує: тепломір, так званий максимальний, добре стріпаний (щоби не було видко на поділлі нитки ртуті), чисто умитий і намазаний на срібнім кінці з ртутею оливою або вазеліною впроваджується, розуміється обережно, в отвір відходової кишки, держачи при тім сильно немовля за ніжки і тулуб, щоби не оберталося, бо може збити напрасними рухами тепломір і покалічитися. Тепломір треба держати около 5 минут, потім виняти, відчитати й записати теплоту на карточці. Теплоту тіла можна мірити в пащі і пахвині, треба одначе уважати, щоби шкірні фалди докладно стикалися над тепломіром. В відходовій кишці теплота о кілька десятих ступеня вища ніж в пащі або пахвині і вагається у здорового немовляти в границях між 36·8 а 37·2 ступенів Цельсія.

Всякі сильніші вагання а особливо піднесення теплоти до 37,5 ступенів Цельзія вказують вже на хворобу справу. Добре також, коли мати пильно приглядається немовляти, щоби запитана могла лікареві описати докладно стан і заховання немовляти, бо воно само не може сказати, що йому долягає. Треба звертати увагу на слідуючі появи: як немовля ссе, чи сильно, чи слабо, чи пускає що хвиля груди а при тім плаче, чи може зовсім не хоче брати подаваної йому груди; чи воно спокійно поликає корм, чи може має які труднощі в поликанню? Чи немовля накормлене засипляє спокійно, чи кричить і притягає ніжки до тулуба, викривлюючи при тім личко? Чи воно вертає корм і чи по ссанню, чи незалежно від ссання? Яку поставу прибирає немовля у сні, чи має ручки піднесені в гору до головки, чи опущені в долину? Чи воно плаче або квилить крізь сон, чи пручається у сні, чи зривається з криком зі сну? Чи немовля віддихає спокійно, чи швидко і поверховно, чи має душність, чи порушаються при віддиху носові крильця, чи стогне при віддиху? Як держить немовля головку, чи прямо, чи перекивлює її, чи держить її випружену і подану в зад? Чи немовля кричить при диткненню якоїсь частини тіла? Чи держить котрусь ручку або ніжку нерухомо, притягнену до тулуба, або взагалі инакше як другу? Які стільчики у немовляти, як часто, чи виходять нагло, мовби вистрілювали з відходової кишки, чи виглядають мов піна, чи чуткі, чи є в них слизь або кров? Чи немовля має пертя при віддаванню стільчика і чи при тім плаче і кулить ніжки? На ці появи треба звертати увагу, одначе не уроювати собі, що щось з вище поданого появляється у немовляти.

Коли лікар поручить робити оклади з води, то треба їх робити точно по його вказівкам, чи з зимної, перестоялої, літної чи теплої води, пам'ятаючи завіси, що оклад повинен бути зроблений з тонкого полотна, добре викручений так, що більше води не можна з нього викрутити: що по верху повинен бути обвинутий якимсь сухим теплішим платком, отже флянелкою, барханом, вовняною хусткою і т. п. Окладів зі спирту не повинні матері робити на власну руку, лиш по вказівкам лікаря, бо спирт вглинений в більший скількості шкірою немовляти може викликати його затроєння.

Ставляння пявок і баньок так широко у нас розповсюджене не повинно відбуватися инакше, тільки на виразне поручення лікаря.

Левативи з самої води або з додатком соли, з відвару рум'янку і т. п. найліпше робити металевою або скляною вприскавкою з толочком; поємність вприскавки повинна виносити $\frac{1}{2}$ склянки. Впровадження течі з вприскавки до відходової кишки повинно відбуватися під лагідним, не сильним тисненням. Коли робимо левативу такою вприскавкою, маємо більше певности в руках, чим при гумовім бальоніку. Коли нема вприскавки, то добре уживати геґара, назначивши собі на нім, по попереднім випробуванню, скількисть потрібної до ужиття течі ($\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ склянки). Геґара не можна держати високо, найвище $\frac{1}{2}$ метра понад немовля. Коли нема ні одного ні другого, то можна уживати й бальоніка з застереженням, що його треба натискати злегка. На вприскавку, геґар або бальонік ліпше наложити насадку з м'якої гуми, як послуговатися твердими кістяними або кавчуковими насадками. Для легкого впровадження насадки до відходової кишки треба її намазати оливою або вазеліною. Річ ясна, що всі прилади до роблення левативи повинні бути чисті і випарені кип'ятком. Теч до левативи повинна мати трохи нижчу температуру як температура тіла, отже около 35 ступенів Цельсія, в скількості $\frac{1}{4}$ до $\frac{1}{2}$ склянки. До левативи треба уживати первареної води.

Всякі інші чинности як мазання і переполікування горла, ушей, закроплювання очей, тощо, покаже матерям сам лікар, як їх виконувати.

Хорого немовляти не треба купати на власну руку не питаючи ради лікаря.

Що до діти мусять бути матері більше послідовні, як під иншим оглядом. Коли лікар поручить переґолодити немовля, отже передержати його якийсь протяг часу виключно на чаю з сахариною, матері не повинні тратити терпеливості, хочби немовля кричало й було неспокійне. Держачись дальших вказівок лікаря що до діти, матері не повинні ніколи змінювати їх на власну руку, бо се може потягнути за собою дуже сумні наслідки.

На закінчення сеї книжечки хочу ще перестерегти перед ліченням немовлят самими матерями з книжки. Часто бачимо по інтелігентних домах книжки під всякими можливими заголовками як „Мати домашньою лікаркою“ або „Природний спосіб домашнього лічення“ і т. п.

Щоби лічити, треба передусім розпізнати хворобу, а розпізнання насуває не раз і досвідченому лікареві великі труднощі. Та не тільки розпізнання, але й лічення вимагає великого досвіду. Нема якогось приписаного ліку на дану хворобу, бо не кожний людський устрій є однаковий, а й одна й та сама хвороба перебігає не завжди однаково.

Чижиби мали мати матері більше довіря до себе й книжки, як до лікаря, коли ходить о здоров'я їх дітей?

Тому і нема в сій книжечці ніяких рад, як лічити.

Колиж трапиться що мати не може засягнути лікарської поради для немовляти тому, що обставини на се не pozwalють,

повинна користати з безплатної лікарської поради в шпитальних амбулаторіях, котрі знаходяться всюди по містах, а у нас у Львові в Народній Лічниці і Українській poradni матерей, при вулиці Петра Скарги ч. 4.

Не може тут поминути сільських обставин, в котрих тяжко дістати лікаря і далеко до нього. В такому випадку повинні матері старатися поборювати появи хвороби а тимчасом на всякий випадок старатися о лікарську поміч. Поборювання появи хвороби не є ніяким ліченням і не пошкодить немовляти, а може принести йому пільгу, заки прийде лікар, розпізнає хворобу і дасть вказівки, як її лічити.

В поборюванні появи хвороби треба держатися слідуючого:

Коли немовля дістане горячку, треба зробити оклад з тонкого полотна (повдинчий, не кілька разів зложений), змочивши його в перестоялій воді (такій, котра цілий день стояла в комнаті) і добре, майже до сухого, викрутити. Оклад повинен сягати до пашок і сходити аж на черевце, обіймаючи тіло довокола. На верх нього треба дати так само широкий, сухий кусень фланельки, бархану або якусь хустку. Оклад такий змінювати аж тоді, коли він вже зовсім висох, отже по 3—4 годинах, залежно від висоти горячки. Крім сього окладу добре роблять і вогні панчішки на ніжки. Поступовання слідуюче: тонкі нитяні панчішки мочиться в перестоялій воді, викручується добре, як попередно описаний оклад, натягається обережно на ніжки немовляти, а по верх них натягається сухі, тепліші вовняні або бавовняні панчішки. Зміна рівнож що 3—4 години.

Коли немовля має здуте черевце, кричить, притягає ніжки до тулуба і віддає рідкі, зелені стільчики, треба йому зробити левативку з відвару румянку, о трохи нижчій теплоті, як температура тіла (35 ступенів Цельсія), в скількості $\frac{1}{4}$ до $\frac{1}{2}$ склянки, після вище поданих вказівок. Далі треба зробити на черевце оклад по вище поданим вказівкам, але з літної води, передержати немовля 6—10 годин виключно на легонькім чаю, солодженім сахариною і зачати по сім всім кормлення в відступах що 3 години при кормленні грудю, а що 4 години при штучнім кормленні. Старшим немовлятам від 10 місяців можна дати ложечку ріцинового олію на прочищення. В розвільненнях добре робить подавання чаю зі сушених черниць (борівок, афін) з сахариною. Сей чай можна подавати що йно після левативки або після подання на прочищення.

Коли немовля терпить на запір, треба йому зробити левативку з відвару румянку, старшим немовлятам дати ложечку ріцинового олію на прочищення.

Коли немовля дістане запалення горла, не може добре ликати, а при придержанню язика держачком ложечки мати бачить зачервоніле горло, треба зробити немовляти на шию оклад з перестоялої води по вище поданим вказівкам, а місто положання, чого немовля не потрапить, подавати що години до уст відмажену вату, овинену відкаженою газом в виді смочка або

піпки, легко змочену в розтворі окисненої води (*Hydrogenium peroxidatum*), ложку на склянку перевареної води. Окиснена вода не є отруєю.

Коли немовля закатарене і кашляє, добре йому дати чаю з липового цвіту солодженого сахариною і робити на груди оклади з перестоялої води по поданням вказівок. Відвар з слязового корінця, солоджений сахариною улегшує відкашлювання.

Коли немовля оmlіло або дістало судорогів (конвульсій) треба його вложити до теплої купелі (36 ступенів Цельсія), до котрої можна додати напару з гірчиці (дві до трох ложок гірчиці в мішочку, держати кілька хвиль в окропі) держати немовля в купелі, аж його шкіра зарожевіється, потім виняти і вложити в простирало. Немовлят, котрі кашляють, або мають якусь висипку на шкірі не можна купати в гірчиці.

Коли немовля упало і наслідком упадку стратило притомність, вертає корм і т. д., треба йому робити на головку оклади з зимної води, змінювані що кілька хвиль, або класти мішочок з ледом, одначе не безпосередно на головку, лиш по овиненню головки якоюсь хусточкою.

Коли немовля зломало собі наслідком якогось нещасливого випадку котрусь з кінцівок, чи ручку чи ніжку, а се пізнати по нерівності лінії сеї кінцівки в порівнанні з другою, не треба її натягати, або простувати, лиш умістити між двома гладкими дощинками, добре вистеленими ватою і обв'язати перевязкою (бандажом) або лентою з полотна, чим унерухомлюється зломану кінцівку і зменшується немовляти біль, заки прибуде лікар.

Коли немовля зрушило або звихнуло собі ручку або ніжку в котрімсь із сугавів, а се обявляється знову опухлиною в данім сугаві, не треба рівнож натягати (бо зрушення від звихнення може розпізнати лиш лікар, а зрушеного сугаву не вільно натягати), лиш робити оклади з зимної води. Оклади треба міняти що кілька хвиль або зробити оклад з квасної води, не дуже витиснений, з непронускальною цераткою по верху, покрити його ватою або якимсь сухим, теплим платком і обвинути перевязкою або лентою з полотна, змінюючи його що 6 годин.

Таке саме поступовання при стовчненнях.

При укушеннях комахами (осою, пчолюю і т. д.) намазати злегка укушене місце амоняком або милом, і зробити на укушене місце оклад з квасної води, змінюючи його що кілька хвиль.

При опаренні або спеченні треба помастити опарене або спечене місце льняним олієм, змішаним пів на пів з вапняною водою.

Коли немовля скалічилося або затялося до крові, при чім кровавлення незначне, треба зранене місце помазати йодиною і приложити на ранку кусок відкаженої г'язи, не дотикаючи пальцями місця, котре має прийти на ранку і обвинути перевязкою (бандажом) або лентою з полотна.

Коли кровавлення сильне треба наложити більший кусок відкаженої г'язи і досить вати і сильно зв'язати перевязкою. Ко-

лиж кровавлення походить з місця, котре не дасться перев'язати, наложити відкажену газу і вату і сильно натискаючи держати руками так довго, доки не наспіє лікарська поміч.

Коли у немовляти творяться чираки або боляки, треба зразу робити оклади з квасної води, як вище було сказано, а колиби вони під сими окладами не уступили, тоді треба робити оклади з горячих каш (пшоновної, ячмінної і т. п.), щоби чираки набрали; коли вони пукнуть, добре їх витиснути, чистоумити і заложити відкаженою газу.

Все се треба робити, а тимчасом старатися о лікарську поміч, хочби вона була й далеко.

49.449

41057/1.

Д-р Олександр Барвінський.

Львівська філія українського краєвого товариства охорони дітей і опіки над молодістю у Львові

1) Удержує у Львові при вул. Петра Скарги 4, порадню для матерей в якій в 1920 р. було згуртованих 627 українських немовлят, які дістають безплатну лікарську поміч і поміч в ліках, в біло, одязі і серединах поживи. Родили приймають що понеділка і четверга від 10 11 передпол.

2) Уділяє безплатно правних порад в справах зв'язаних з материнством і опікою над дітьми.

3) Удержує бібліотеку для української дітвори.

4) Опікується старшою дітворою, якій дає моральну і матеріальну поміч, а то при помочи матерей сирітських, кружків товариства і своїх відвиручників.

5) Видає книжки з області охорони материнства дітей і молодіжні і т. д. і т. д.

6) Виконує інші обов'язки статутом дозволені.

Українські Громадяне!

Посвячуйте вільний час українській дитині! Основуйте поради матерей, захисти для сиріт, бурси, школи і т. д.

Вписуйтеся в члени товариства!

Посилайте жертви на книжечку щадничу тов. „Дністер“ у Львові Руська 20. ч. 11.600.

Основуйте філії і кружки товариства!

Ратуйте воєнні і інші сироти!

Порадник для матерей

ПЕРША ЧАСТЬ.

Плекання немовляти.

Сдобрено українським лікарським Товариством у Львові.